

aquest punt. Durant els vint-i-quatre anys restants de la seva vida Perojo es va convertir, associat a Cesáreo González, en un dels productors més importants del cinema espanyol. Gubern exposa, en un breu capítol testimonial, les directrius genèriques d'aquesta nova activitat, però la simple enumeració de les pel·lícules que van passar per la productora de Perojo ja il·lustra la seva importància com a vehicles de lluitament de noves etapes de l'*star system* autòcton —de Sara Montiel a Marisol— o per la seva especial incidència en el capítol de les coproduccions.

Raons d'espai, en un llibre que s'apropa a les cinc-cents pàgines, i de criteri a l'hora de prioritzar les connotacions artístiques de la realització, releguen aquest vessant de Perojo a un segon terme. Però la seva activitat en l'àmbit de la producció no es pot desvincular de la seva àmplia experiència internacional anterior ni deixa

de ser un paràmetre de referència característic de la inconsistència industrial del cinema espanyol i de la seva dependència política i administrativa.

Diu Gubern, en la seva valoració final del personatge estudiat: «Benito Perojo ejemplifica modèlicamente en el cine español al pionero de ambición superior a la mediocridad cultural y al subdesarrollo infraestructural de su entorno, y decide obstinadamente luchar por la supervivencia profesional allí donde sea posible» (p. 461). Una anàlisi detallada de les activitats de Perojo com a productor —que probablement requeriria un altre llibre de volum similar al publicat— no desmentiria la hipòtesi de Gubern i aportaria noves dades sobre la condició d'aquest realitzador com a baròmetre de l'evolució del cinema espanyol i de les seves atipicitats.

Esteve Rimbau

MARÍN, Enric i TRESSERRAS, Joan Manuel
Cultura de masses i postmodernitat
València: Edicions 3 i 4, 1994

En un país i una època on es fa difícil —fins i tot a l'àmbit universitari— el debat franc i obert, Marín i Tresserras han estat capaços de fer públic un exercici de crítica i d'autocrítica. Han tingut la gosadia de fer-ho i de fer-ho obertament, sense gaires concessions. Es tracta, doncs, d'una obra amb vocació polèmica, que va obtenir el Premi Joan Fuster d'Assaig de 1994.

El caràcter assagista i el llenguatge directe de l'obra fa que el treball escapi, en certa manera, dels convencionalismes acadèmics de rigor. Es tracta d'un treball polèmic i valent, d'una obra volgudament inacabada que obre moltes portes al debat i a la reflexió. Tal vegada es tracta —com diu Josep Lluís Gómez Mompert en el pròleg— d'un treball molt ambiciós que no sempre pot acomplir allò que promet.

No es pot dir que sigui una obra fruit de la improvisació, sinó que és fruit de l'esforç de molts anys, d'una trajectòria continuada, en la qual els dos autors han sabut compaginar el seu compromís social i el seu compromís intel·lectual com a historiadors de la comunicació. En el llibre també s'expressa la tensió entre aquests dos pols: entre la *vocació científica* i el *compromís polític* (que Max Weber va saber expressar magistralment en la seva obra *El savi i el polític*). Mentre el savi (o el científic) manté el seu compromís i la seva vocació de coneixement (la *curiositat ociosa*), el polític té, més aviat, la vocació de transformar el món a partir d'un compromís moral que l'empeny a l'acció.

El llibre està organitzat en tres parts. En el meu comentari seguiré el mateix ordre i la mateixa estructura del llibre.

1. En la primera part es fa una revisió dels conceptes bàsics i de les concepcions teòriques que els autors van exposar en una obra anterior, *El regne del subjecte* (1987). Aquesta aportació autocrítica és un testimoni important (i poc freqüent) de dos intel·lectuals que miren el passat —el seu propi passat— i el revisen amb un profund esperit autocrític, però sense renegar-hi. Aquest fet també posa de manifest la seva sensibilitat històrica, sensibilitat que es trasllada en el pla biogràfic.

El regne del subjecte és una obra molt marcada pel compromís polític radical que implicava, aleshores, una crítica i desqualificació global del sistema de comunicació de masses en el món capitalista. *Cultura de masses i postmodernitat* representa un canvi i un gir important de les seves velles concepcions. Marín i Tresserras han evolucionat cap a posicions més madures, han assolit una actitud més oberta, més analítica, més irònica i més positiva davant de les noves formes de cultura i de comunicació. No es tracta de substituir la crítica sistemàtica per l'elogi fàcil. La seva aposta és la de veure el potencial democratitzador de la nova cultura. «Avui — constaren els autors — és del tot impossible plantejar amb radicalitat la qüestió de l'enfortiment i de la generalització de la cultura política democràtica sense entendre la centralitat social de les noves formes de comunicació.»

2. La segona part, potser la més interessant, és la part d'història on es fa una reflexió sobre els processos de transició de la cultura popular (tradicional) a les noves formes de cultura i de comunicació moderna.

Cal destacar —com han fet Jesús Martín Barbero¹ i Néstor García Canclini

a Amèrica llatina— el caràcter contradictori i complex de les noves formes culturals. Es destaca la pervivència de formes «tradicionals» de cultura que conviuen amb les formes més noves i que s'han adaptat i han sobreviscut a la nova situació i, fins i tot, s'han valgut dels nous mitjans de comunicació social (que únicament havien estat considerats per la crítica com a instruments de dominació en mans dels poders hegemònics).

En aquesta línia, Joan Manuel Tresserras i Enric Marín es pregunten què és el que s'amaga darrera la voluntat de tractar la *cultura popular* com una realitat «del passat», com una herència que no hem sabut conservar, com un patrimoni del qual les classes populars han estat expropiades?

«La cultura popular, ja d'ençà dels primers esforços dels folkloristes per trobar-hi les diverses essències i fonaments dels esperits nacionals, estaria en perill d'extinció i això invita a diverses actituds conservacionistes que no són incompatibles: la compilatòria, la museística, la de potenciar-ne l'estudi, la de reivindicar-ne la protecció i la reestimulació per assegurar-ne el manteniment, etc.» (E. Marín i J.M. Tresserras [1994], p. 150)

Certament les formes de cultura popular han perdut vigència a molts països que es troben en fase de modernitat avançada. Però també s'hi observa, per part dels estudiosos, una gran resistència o una certa incapacitat de reconèixer la vigència d'aquestes expressions culturals. El cert és que hi ha una gran dificultat per entendre la nova realitat cultural. Paradoxalment, els intel·lectuals estan molt mal situats per fer l'anàlisi de la cultura. Hi estan massa implicats per parlar-ne amb la distància i la serenitat que requereix tota anàlisi de coneixement científic. Davant aquest panorama, Enric Marín i Joan Manuel Tresserras constitueixen una rara excepció a la tendència general.

1. Vegeu —en aquest sentit— dues obres que són paradigmàtiques: Martín-Barbero, Jesús (1987). *De los medios a las mediaciones*. México: Gustavo Gili, p. 300; García Canclini, Néstor (1990). *Culturas híbridas*. Mèxic: Grijalbo.

3. En la tercera part Marín i Tresserras fan una crítica als discursos «apocalíptics» de la societat i la cultura de masses. En aquests discursos es fa una desqualificació global de la cultura (cosa que estalvia de fer consideracions més concretes i particularitzades). En molts casos aquesta actitud de desqualificació global implica, doncs, una renúncia a l'actitud més analítica i rigorosa.

S'equivoquen, de totes totes, els que creuen que el famós debat entre *apocalíptics i integrats* és un debat ja superat. Potser sí que l'obra d'Umberto Eco és una obra superada (en la mesura que en fan una lectura simplista i maniquea del problema). Però la crítica sistemàtica —i sovint apocalíptica— a la societat i la cultura moderna és un fet habitual i recurrent en els nostres dies. N'hi ha prou de llegir els diaris —sobretot la secció d'opinió— per constatar-hi aquest fet. La paradoxa és que la crítica que es fa als mitjans de comunicació és present, també, en els mateixos mitjans, que han esdevingut el principal fòrum de discussió pública. Tampoc no es pot afirmar que aquesta crítica o el debat sigui un fet restringit a l'àmbit intel·lectual. Des del sentit comú també es tendeix a exagerar el poder (el poder extraordinari i suposadament malèfic) dels mitjans.

Marín i Tresserras miren de fer una contrarèplica als arguments que de manera recurrent i sistemàtica s'ha fet contra la cultura i la comunicació de masses. Amb aquesta finalitat fan una crítica al decàleg² (o memorial de greuges) que resumeix les crítiques que, de forma més o menys episòdica, s'han formulat contra la «nova cultura». Com apunten Marín i Tresserras, en parlar de les formes de la cultura moderna des del punt de vista crític i fer-ne una desqualificació global, hi

ha el perill de destacar i d'exagerar una sèrie de trets o de qualitats que es consideren inherents a la nova cultura. Es parla, per exemple, de cultura mercantil, industrial, tecnològica, etc. S'intenta desqualificar aquesta cultura per aquestes característiques que es consideren essencialment negatives. Així, per exemple, com diuen Marín i Tresserras:

«[...] quan la tecnologia que fa possible la comunicació de massa ja s'ha titllat de perversa, automàticament, la cultura també rep el mateix tractament. Així, una mena de pecat original tecnològic, una impuresa de sang! condemna la cultura industrial (E. Marín i J.M. Tresserras [1994], p. 199).»

En aquest exercici de crítica intel·lectual hi ha alguna de les argumentacions més subtils i alguns dels exemples més suggeridors del llibre (perquè n'és la part més obertament polèmica i provocadora). En aquesta part del llibre, Marín i Tresserras cauen en la temptació —en la trampa— d'identificar la cultura moderna amb un reguitzell de virtuts i qualitats. Potser és una certa voluntat polèmica i provocadora que els fa sobrevalorar les noves formes culturals. Això pot donar la falsa impressió que ambdós autors es col·loquen al bàndol dels «integrats» i que la seva intenció és fer una defensa decidida de la nova cultura que ha estat qualificada pels seus detractadors com a cultura tècnica, vulgar, mediocre, confusa, cosmopolita, conservadora, mercantil, immoral. Lluny d'això, però, la intenció de Marín i Tresserras és superar els discursos apocalíptics, sense caure, naturalment, en el bàndol dels «integrats». La posició de Marín i Tresserras és una posició lúcida, arriscada i molt difícil de mantenir (i molt fàcil de malinterpretar) en un temps en què, fins i tot la dreta política —suposadament centrista— s'ha tornat apocalíptica.

2. Decàleg formulat per Jordi Busquets, un servidor, a *La dial·lectica entre distinció i massificació cultural*. Tesi doctoral. UAB. 1994.